

Emlékezés Szász Károlyra (1798-1853), a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagjára

Remembering Károly Szász (1798-1853), Full Member of the Hungarian Academy of Sciences

Szász Károly, a jeles jogász, nyelvész és matematikus Vízaknán (Alsó-Fehér vármegye) született 220 évvel ezelőtt, 1798. január 25-én. 1853. október 25-én hunyt el Marosvásárhelyen.

A Magyar Tudományos Akadémia 1833. november 15-én választotta levelező tagjává. Már a következő évben, 1834. november 10-én sor került rendes taggá választására az MTA-n. Rendes tagsági akadémiai székfoglaló értekezését „A szerzett törvények eredeti kútfejéről” címmel 1836. szeptember 1-jén tartotta. Értekezése a következő évben nyomtatásban is megjelent. Itt utalunk arra, hogy ebben az időben a levelező tagoknak nem kellett székfoglaló előadást tartaniuk.

Említést érdemel, hogy Szász Károly két fia is a Magyar Tudományos Akadémia tagja volt. Szász Károly (1829-1905), költő, jeles író, műfordító és református püspök a Magyar Tudományos Akadémia rendes, majd – 1899-ben tiszteleti tagja – lett. Szász Bélát (1840-1898), költőt, műfordítót és filozófust az MTA 1883. május 17-én választotta levelező tagjának. Szász Béla 1890-1891-ben a Kolozsvári Egyetem rektori tisztségét is betöltötte.

Középnemesi réteghez tartozó édesapja, szemerjai Szász János királybíró korának nagyműveltségű, komoly társadalmi presztízzsel rendelkező személyisége volt, aki nagy gondot fordított fia neveltetésére. Már a szülői házban fiát a latin nyelvre oktatta, különös gondot fordítva a legjelesebb latin auctorok munkáinak megismerésére.

Szász Károly tanulmányait a magas színvonalú oktatást biztosító nagyenyedi református Bethlen Gábor Kollégiumban – amelyet Bethlen Gábor erdélyi fejedelem 1622-ben alapított – végezte. A kollégiumnak nyolc éven át, 1805 és 1813 között volt hallgatója. Nagyenyeden a kor neves erdélyi pedagógusai, így – többek között – az első magyar ásványtan szerzője, a mineralógus Benkő Ferenc, Herepei Ádám, Kovács József és Nemegeyi János voltak tanárai. 1811-ben a bölcséleti (filozófiai) tanfolyam növendéke volt ugyancsak Nagyenyeden.

Szász Károly 1813-ben iratkozott be a kolozsvári katolikus jogi líceumba. A jogi vizsgákat 1815-ben tette le szép eredménnyel. Mint kancellista a marosvásárhelyi Királyi Táblához került. Az ügyvédi vizsgát is Marosvásárhelyen tette le 1816 végén.

Szász Károly 1817-ben Tordára került, ahol gróf Teleki Domokos, Elek nevű fiának házitanítója lett. Két évvel később, 1819-ben, Teleki Elek és Zeyk János kísérőjeként Bécsbe utazott, ahol a Politechnikum hallgatója lett, felsőfokú természettudományi tanulmányok folytatása céljából. Itt ismerkedett meg Bolyai Jánossal, aki a Hadmérnöki Akadémia növendéke volt 1818 és 1822 között.

Miután visszatért Erdélybe, ismét Marosvásárhelyre került, a királyi Táblához. Nem sokkal később meghívást kapott nagyenyedi főiskolára. 1820-ban a jog ún. (korabeli szóhasználatnál élve) segédtanára, egy évvel később, 1821-ben pedig a jog rendes tanára lett.

Szász Károly az 1834. évi erdélyi országgyűlésen, melyen vezérszerepet játszott, Vízakna követeként vett részt. Az országgyűlés feloszlását követően, az azon betöltött szerepe miatt politikai üldözés áldozatává vált.

Fővestéssel járó felségárulási perbe keveredett. Az udvari kancellária (Hofkanzlei) jogi tanári (professzori) státuszától való megfosztását, vagy más tanszékre történő áthelyezését követelte. Feltétel volt az, hogy a diákokat ne jogi és ahhoz kapcsolódó politikai ismeretekre oktassa. Mivel a nagyenyedi kollégiumban a fizika és matematika tanszéke 1838-ban megüresedett, Szász Károly maga kérte oda történő áthelyezését, ami 1839-ben meg is történt.

1848-ban ismét Vízakna követe volt az erdélyi országgyűlésen. Egyik kezdeményezője volt Magyarország és Erdély uniója kimondásának, deklarálásának. Tagja lett a pesti első nemzetgyűlésnek is.

1848 áprilisa és 1849 áprilisa között a vallás- és közoktatásügyi minisztériumban volt államtitkár. 1848 szeptemberétől a Szász Károly lett a minisztérium vezetője. A forradalom és szabadságharc leverése után politikai szerepvállalása miatt távollétében (in contumaciam) halálra ítélték.

A főbenjáró büntetés miatt menekülni és bujdosni kényszerült. Később kegyelmet kapott, hasonlóan több mint kétszáz társához. Az erdélyi főegyháztanács visszahelyezte tanári állásába. Tekintettel arra, hogy nagyenyedi kollégium 1849 januárjában elpusztult, Marosvásárhelyre, Bolyai Farkas helyére kapott tanári kinevezést 1851-ben. Marosvásárhelyen tanított egészen 1853-ban bekövetkezett haláláig.

Szász Károly háromszor tért vissza Marosvásárhelyre, harmadszor azonban már a forradalom és szabadságharc után megtörtén és súlyos betegséggel küszködve. A Református Kollégiumban ténylegesen azonban helyettesítő professzor volt. Kollégái nem tekintették tényleges professzornak, mivel csupán másfél évig foglalta el a nyugdíjba vonult Bolyai Farkas katedráját.

Szász Károly cikkeit különböző kiadványokban, így a Nemzeti Társalkodóban (1831. 1-3. szám, Egyesülés, Publicola álnévvel, 8. szám Társalkodási rendszabályok «Egy szabad szász» álnév alatt, 1841. II. Az iskolákról) és a Házisegédben (1840. Az erdélyi magyarok és székelyek perei folyamatja) tette közzé.

Halálát követően a Magyar Tudományos Akadémián az emlékbeszédet nagyenyedi tanítványa, báró Kemény Zsigmond (1814-1875), az MTA levelező és tiszteleti (később, 1868-tól igazgatósági) tagja – 1867-től pedig egészen haláláig a Kisfaludy Társaság elnöke – tartotta Szász Károly fölött.

Szász Károly munkái

Az 1831. esztendő története. Kolozsvár, 1832.; Sylloge tractatum aliorumque actorum publicorum historiam et argumenta b. Diplomatis Leopoldini, resolutionis item quae Alvincziana vocatur, illustrantium. Kolozsvár, 1833.; A szerzett törvények eredeti kútfejről. Akadémiai székfoglaló 1836. szeptember 1. Magyar Tudós Társaság Évkönyvei, 1837.; Az igeidők formálódásának szabályai. Nagyenyed, 1838.; Magyar nyelv-tudomány. Magyar tanulók és tanítók számára írta. Nagyenyed, 1839.; A perrendtartás és perfolyamat. Pest, 1839.; Számtan. (Algebra). (Fiával Szász Károllyal együtt) Pest, 1853.; Elsőrangú egyenletek

föloldásának új kezelési módszere akárhány ismeretlenre nézve, mellyel a nagyenyedi főiskolában számtudományi tanuló osztály idei téli közpróbatételére minden r. t. hallgatókat meghívják. Szász Károly és tanítványai. Nagyenyed, 1839.; Számтан. Új elvek szerint. Dolgozták idősb Szász Károly, Magyar Tudós Társaság rendes tag, volt enyedi tanár és ifj. Szász Károly nagy-kőrösi tanár. Első rész. Elméleti számтан (Algebra) Pest, 1853.

Felhasznált források (irodalom)

Kemény Zsigmond: Emlékbeszéd Szász Károly fölött. MTA Évkönyvei 1860.; Kemény Zsigmond: Történelmi tanulmányok. III. kötet. Budapest, 1907., R. Berde Mária: A nagyenyedi Bethlen-Kollégium szerepe a XIX. század szabadságmozgalmaiban. Embernevelés, 1948.; Kiss Géza és Turnowszky Sándor: Szász Károly. Bukarest, 1955.; Trócsányi Zsolt: A nagyenyedi kollégium történetéhez (1831-1841). Budapest, 1957.; Vita Zsigmond: Szász Károly ismeretlen politikai munkája. Könyv és Könyvtár, 1964. és Miskolczi Ambrus: Szász Károly, az erdélyi reformpolitikus. Confessio, 1980.

Hamza Gábor

egyetemi tanár, az MTA rendes tagja

Eötvös Loránd Tudományegyetem (ELTE)

Állam- és Jogtudományi Kar

e-mail: gabor.hamza@ajk.elte.hu